

INITIATIEVEN IN HET VERENIGD KONINKRIJK INZAKE GEDWONGEN HUWELIJKEN

regulering, dialoog en exit¹

Anne Phillips en Moira Dustin²

Summary – The literature on feminism and multiculturalism has identified potential conflicts between the recognition of cultural diversity and securing women's equality. Three broad approaches to this dilemma have emerged in the practices of contemporary states: regulation, working with the communities, and exit. Each of these is apparent in current initiatives regarding forced marriage, but the overwhelming emphasis in the UK has been on enabling individuals to exit from the threat or reality of a forced marriage. In assessing these initiatives, we highlight the limitations of exit and the danger of moving towards immigration regulation as the preferred solution

Keywords – multiculturalism, women/gender, forced marriage, immigration, UK

Inleiding

Hoewel de multiculturele aard van Europese samenlevingen in toenemende mate wordt erkend, worden de beleidsimplicaties daarentegen meer gecontesteerd. Als culturele diversiteit wordt genegeerd of ontkend, rijst het gevaar dat in het publiek beleid de praktijken en veronderstellingen van meerderheidsgroepen zonder meer als norm worden aangenomen. Leden van minderheidsgroepen kunnen zich dan minder beschermd voelen dan anderen in de beleving van hun culturele of religieuze praktijken; ze kunnen zelfs gedwongen worden om het gedrag van de meerderheid te kopiëren om aan de wet te voldoen. Maar de verschuiving van een arrogante assimilatiehouding naar een 'hands-off' tolerantie houdt ook bepaalde risico's in, en in het bijzonder wanneer datgene dat wordt voorgesteld als de 'traditie' van een culturele minderheidsgroep er toe leidt dat aan sommigen een zwaardere last wordt opgelegd dan aan andere leden. Zoals in de toenemende feministische literatuur over multiculturalisme (bijvoorbeeld Okin, 1998; Shachar, 2001) wordt beargumenteerd, is dit in het bijzonder het geval wanneer

¹ Dit artikel verscheen als "UK Initiatives on Forced Marriage: Regulation, Dialogue and Exit", Political Studies, vol 52, 3, 2004 pp. 531-551, en werd in het Nederlands vertaald door Gily Coene & Chia Longman. De redacteurs danken uitdrukkelijk het tijdschrift 'Political Studies' voor hun toestemming.

² Anne Phillips is Professor in Gender Theorie aan het Gender Institute and Government Department van de London School of Economics. Ze publiceerde o.a. 'The Politics of Presence' (1995) en 'Which Equalities Matter' (1999). Moira Dustin is Manager/onderzoeker aan het Equality and Diversity Forum, Londen en bereid momenteel een proefschrift voor over de spanning tussen culturele eisen en gender gelijkheid aan het Gender Institute van de London School of Economics. Zij danken de Nuffield Foundation voor de financiering van het onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd. Zij danken ook de vele personen die bereid waren om zich te laten interviewen voor dit onderzoek en de deelnemers aan de conferentie 'Gender and Cultural Diversity', gehouden aan de London School of Economics, oktober 2003, voor hun commentaren op een eerdere versie.

de tradities in kwestie een bepaalde verhouding tussen vrouwen en mannen of jongeren en ouderen normeren. In dergelijke omstandigheden kan een benadering van ‘leven en laten leven’ ten aanzien van culturele verschillen de rechten van jongeren en vrouwen juist ondermijnen.

In de theoretische literatuur en in de huidige praktijk van natiestaten, duiken een drietal algemene oplossingen op, die we hier globaal categoriseren als regulering, dialoog en ‘exit’. De eerste benadering is relatief onbevangen over de epistemologische en ethische problemen die verband houden met culturele verschillen. Het veronderstelt, zonder veel bevraging, dat bepaalde gedragsprincipes juist zijn. Het gaat ook voorbij aan of verwerpt de mogelijkheid dat, wat wordt gezien als rechtschapen universele principes wel eens parochiale reflecties kunnen zijn van een welbepaalde geschiedenis. Deze benadering ziet daarom weinig redenen om zich te bekommeren over de betrokken machtsrelaties wanneer de naleving van dezelfde gedragsnormen voor alle culturele groepen wordt vereist. In het bijzonder kan deze benadering misschien wel bepaalde moeilijkheden erkennen in het opleggen van gedragsnormen, maar het ziet deze moeilijkheden gewoonlijk eerder in praktische dan ethische termen. Het criminaliseren van een bepaalde praktijk kan bijvoorbeeld het ongewenste effect hebben haar in de illegaliteit te drijven. Het interveniëren bij zogenaamde onaanvaardbare praktijken van minderheidsgroepen kan dan weer leiden tot de bekrachtiging van etno-culturele stereotypen, het demoniseren van culturele minderheden, of aanmoedigen tot racistische aanvallen. Omwille van deze en andere redenen, kan het noodzakelijk zijn om een aanzienlijke tolerantie voor verschil aan de dag te leggen. Maar zelfs wanneer een beleid van non-interventie wordt aangenomen, blijven aanhangers van deze eerste benadering grotendeels onberoerd door twijfels over welke principes de juiste zijn.

De tweede benadering is meer bereid om te erkennen dat waarden gevormd worden in particuliere culturele contexten. Ze geeft de voorkeur aan een dialogische ontmoeting tussen meerderheid en minderheidsgemeenschappen om zo tot algemeen aanvaardbare gedragsnormen te komen. (e.g., Deveaux, 2000; Benhabib, 2002) Een toonaangevende voorstander van deze positie in het Verenigd Koninkrijk is Bhikhu Parekh, die argumenteert dat terwijl het mogelijk is om tot een geheel van universeel geldige waarden te komen, deze “too thin and few”, zijn “to cover all important areas of life” (Parekh, 2000: 266). Eens waarden meer gestalte krijgen in een substantiële geheel van voorschriften, belichamen waarden onvermijdelijk partiële en historisch specifieke opvattingen van wat het ‘goede leven’ is. Hoewel Parekh het volledig legitiem acht dat de ‘operatieve publieke waarden’ van een samenleving als uitgangspunt moeten dienen voor een debat over minderheidspraktijken, argumenteert hij dat deze niet als ‘globaal en niet-negotieerbare standaard’ (ibid. 270) kunnen gelden om andere levenswijzen te evalueren. Wanneer er diepe morele en culturele onenigheden bestaan, is het niet gepast om de waarden van de ene groep te behandelen alsof zij de waarden van de andere groep zouden ‘overtreffen’. De prioriteit ligt dan veeleer bij een interculturele dialoog waarin elke groep haar eigen waarden moet rechtvaardigen – en er over moet reflecteren. Het resultaat kan nog steeds een publieke interventie betekenen ten aanzien van bepaalde praktijken, maar dergelijke initiatieven moeten altijd worden voorafgegaan door een open discussie die herzieningen aan beide kanten toelaat.

Hoewel de dialogische benadering gewoonlijk een preventief beroep op overheersende principes vermijdt, riskeert het ook culturele gemeenschappen voor te stellen als intern

homogener dan ze eigenlijk zijn. Zoals activistische groepen sinds lang argumenteren, zijn het meestal de meer machtige leden van een minderheidsgroep die als ‘poortwachters’ functioneren tussen de meerderheid en minderheidsgemeenschappen. Hun versie van gemeenschapspraktijken is vervolgens het meest prominent aanwezig in het interculturele debat. (bijv. de Southall Black Sisters, 2001) Waar dit het geval is, kan de multiculturele oplossing van betwiste praktijken leiden tot bijzonder conservatieve codificaties van groepsnormen. Het gevolg is dat terwijl de dialogische benadering – of wat in beleidstermen beter wordt omschreven als ‘overleg met de gemeenschappen’ – op meer succesvolle wijze de epistemologische arrogantie van de meerderheids- of dominante groep aan banden legt, het echter niet zo effectief is om de minder machtige leden binnen een minderheidsgroep te beschermen.

De derde benadering is veruit de minst interventionistische. Deze benadering weerhoudt zich van directe actie die de praktijken van een culturele minderheidsgroep zouden reguleren of criminaliseren en benadrukt het recht van individuen om hun groep te verlaten indien ze niet tevreden zijn met de wijze waarop ze behandeld worden. In zijn klassieke bewoording van deze positie, argumenteert Chandran Kukathas (1992; 2003) dat het recht op vrijheid van vereniging ook het recht impliceert om te leven volgens de normen van iemands culturele associatie, en dat overheden niet gerechtvaardigd zijn te interveniëren in het management van deze vereniging, zelfs wanneer hun praktijken indruisen tegen wat wordt beschouwd als fundamentele rechtvaardigheidsprincipes. Het uitvloeisel van de vrijheid van associatie is immers de vrijheid van dissociatie. Het laatste, eerder dan paternalistische staatsinterventie, moet beschouwd worden als de primaire bescherming tegen culturele druk. Wanneer publieke autoriteiten zich tot doel stellen individuen te ‘beschermen’ tegen hun culturele groep, zijn hun acties vaak zeer schadelijk – één notoir voorbeeld is het naoorlogse Australische beleid om Aboriginal kinderen met een lichtere huidskleur uit hun families te verwijderen, om hen ze een ‘betere start’ te geven in staatsweeshuizen of blanke gezinnen. De betere bescherming is volgens Kukathas dan ook simpelweg het recht op exit: het recht van dissidente of ontevreden groepsleden om de ene associatie te verlaten en ofwel een andere te vervoe-gen, dan wel er een nieuwe op te starten.

Op haar beurt wordt deze positie bekritiseerd omdat ze de substantiële condities die een recht op exit reëel maken veronachtzaamt. (e.g., Spinner-Halev, 2000; Shachar, 2001; Okin, 2002) Wat, bijvoorbeeld, met een gemeenschap als de Amish, die haar kinderen op veertien jaar van school afhoudt, waardoor ze niet aangepast zijn om buiten de gemeenschap te leven? Wat met gemeenschappen die een gemeenschappelijke landeigendom praktiseren en daardoor hun leden binden met financiële afhankelijkheid? En wat met wat Oonagh Reitman (in publicatie) aanduidt als de ‘psychosociale kosten’ van exit: de vrees voor ostracisme door familie en vrienden, het mogelijke identiteitsverlies, of zelfs enkel de veralgemeende vrees voor verandering? In dergelijke omstandigheden, kan het recht om een gemeenschap te verlaten die men heeft leren ervaren als een onderdrukkende culturele gemeenschap eerder betekenisloos lijken.

In een bepaald opzicht stellen de problemen die deze drie benaderingen oproepen zich niet in het geval van gedwongen huwelijken. De vraag waar elke benadering mee worstelt is wanneer (indien ooit) het openbare gezag gerechtvaardigd is om te interveniëren in de aangelegenheden van een culturele minderheid waarvan de waarden en praktijken verschillen van de normen van de meerderheid. Officieel, ten minste, werpt deze vraag

zich niet op in geval van gedwongen huwelijken, omdat dit geen gevallen zijn van interculturele meningsverschillen. Huwelijkspraktijken verschillen duidelijk tussen gemeenschappen. Sommige groepen staan voor vroege huwelijken en andere voor latere; sommige ouders beschouwen de keuze van een toekomstige huwelijkspartner primair als hun eigen zaak of van de ruimere familie, terwijl andere familieleden eerder aange-naam verrast zouden zijn indien ze hierover zelfs maar geconsulteerd zouden worden. Maar terwijl een bepaalde vorm van *gearrangeerde* huwelijken nog steeds wordt ge-praktiseerd in Britse minderheidsgemeenschappen (in het bijzonder minderheden van Zuid Aziatische origine), en sommige ouders in deze gemeenschappen bijzonder sterke verwachtingen zullen hebben ten aanzien van de gehoorzaamheid van hun kinderen, zal geen enkele van hun woordvoerders stellen dat *gedwongen* huwelijken deel uitmaken van hun culturele of religieuze erfenis. Allen delen officieel de veroordeling ervan.³ Gedwongen huwelijken staan dus los van andere standaardthema's in het multiculturele debat. Het probleem is immers niet zozeer of publieke autoriteiten een recht of verantwoordelijkheid hebben om een dergelijke praktijk te bestrijden, maar wel hoe dit het best kan bereikt worden.

Desalniettemin passen de huidige initiatieven inzake gedwongen huwelijken zeer goed in de categorieën van regulering, dialoog en exit. De meeste landen die een beleid hier tegenover hebben aangenomen, gebruiken dan ook een bepaalde combinatie van deze drie benaderingen. Regulering ligt het meest voor de hand wanneer er wetgeving wordt geïntroduceerd die de hulp bij het tot stand brengen van een gedwongen huwelijk criminaliseert, maar wordt ook duidelijk aangewend in de toenemende algemene toevlucht tot immigratiecontrole. Er bestaat geen volleurde versie van de dialogische benadering, maar de bekommernis om met en via gemeenschappen te werken op wijzen die verschillende huwelijkspraktijken respecteren, ligt ten grondslag aan heel wat vigerende praktijken in het Verenigd Koninkrijk: dit blijkt uit het zorgvuldige onderscheid dat gemaakt wordt tussen *gearrangeerde* huwelijken (gepresenteerd als een volledig legitieme culturele variant) en *gedwongen* huwelijken (iets dat alle culturen en gemeenschappen veroordelen). Op het moment van schrijven is echter het meest opvallende kenmerk van de initiatieven in het Verenigd Koninkrijk de zeer letterlijke nadruk op 'exit' – of het in staat stellen van individuen om zichzelf te onttrekken van de dreiging of realiteit van gedwongen huwelijken. Voor diegenen die in ongewenste huwelijken zijn verstrikt, is exit uiteraard de meest dringende prioriteit. De exit-benadering is in bepaalde opzichten echter ook de minst controversiële, gezien het de potentiële culturele arrogantie van regulering vermijdt, als zowel de excessieve verering van zelfverklaarde woordvoerders van gemeenschappen die soms een dialogische benadering kenmerkt. Wij argumenteren echter dat ook exit een inadequate oplossing is, deels omdat het berust op een te simpele dichotomie tussen gedwongen en op toestemming gebaseerde huwelijken, en deels omdat het de enorme druk negeert op individuen om in hun ongewenst huwelijk

³ De notie dat huwelijk moet gebaseerd zijn op instemming wordt gedeeld door alle voornaamste religies, hoewel er bepaalde grijze zones zijn over wie moet instemmen. Bijvoorbeeld, de Hanafi school van het Islamitische persoonsrecht beschouwt het huwelijk van een volwassen Moslim als nietig wanneer één van de partijen niet heeft ingestemd. In het geval van een minderjarige kan echter de toestemming worden gegeven door de voogd van het kind. Dit moet echter worden bekrachtigd door het kind wanneer hij/zij de puberteit bereikt, het ogenblik wanneer het mogelijk wordt het huwelijk af te wijzen. Zie Hossein, 2000.

te blijven. Het gevaar is dat regulering via immigratiecontrole de meest begunstigde benadering zal worden.

1. Actuele initiatieven in het Verenigd Koninkrijk

De 'Home Secretary' startte in 1999 met een 'Working Group on Forced Marriage', met als bevoegdheid 'het probleem van gedwongen huwelijken in Engeland en Wales te onderzoeken en voorstellen voor een effectieve aanpak te lanceren' (Home Office, 2000: 10). Bij de publicatie van *A Choice by Right* in het daar op volgend jaar, werd daarin heel sterk het onderscheid tussen gearrangeerde en gedwongen huwelijken benadrukt. In gearrangeerde huwelijken nemen families een leidende rol in de selectie van partners, maar behouden potentiële partners altijd het recht om te weigeren. In gedwongen huwelijken is er geen keuze.

De meeste casussen die onder de aandacht van de Working Group werden gebracht, betroffen jonge vrouwen in hun tienerjaren en of begin de twintig, en in vele ging het om een buitenlandse partner. Hoewel het gebrek aan betrouwbare data het onmogelijk maakte om de omvang van het probleem te bepalen, is het cijfer dat vaak wordt geciteerd in daarop volgende discussies minstens 1000 gevallen per jaar. (Dit wordt algemeen gezien als een onderschatting). De werkgroep beval een vrij voorspelbaar geheel van richtinggevende principes aan, zoals het betrekken van de gemeenschappen, controle op de reikwijdte van het probleem, training voor relevante organisaties en dienstverleners en het bevorderen van kennis over diensten en rechten. Er werd geen ontwerp ondersteund om de dwang tot huwelijk tot een specifiek delict te maken, vanuit het argument dat de bestaande wetgeving tegen bedreigend gedrag, aanranding, kidnapping of verkrachting reeds een adequate basis voor vervolging verleende. De meest controverse kwestie die werd aangekaart was de rol van bemiddeling. Een aantal vrouwen-groepen had geargumenteed dat het gebruik van gemeenschapsbemiddeling om slachtoffers van gedwongen huwelijken te 'verzoenen' met hun families, jongeren alleen maar aan verdere risico's van mishandeling blootstelden. Hannana Siddiqui van de Southall Black Sisters nam zelfs ontslag uit de werkgroep omdat deze weigerde bemiddeling categoriek af te wijzen.

Een aantal factoren heeft bijgedragen tot meer bewustzijn vanuit de overheid van gedwongen huwelijken, zoals de campagne die werd gevoerd door de Southall Black Sisters; artikelen van journaliste Yasmin Alibhai-Brown (ook een lid van de werkgroep); en de substantieel toegenomen vertegenwoordiging van vrouwen na de verkiezingen van 1997, hetgeen leidde tot een grotere cohorte van parlementsleden bereid om zich uit te spreken tegen geweld op vrouwen.⁴ Een bijkomende katalysator was het nauw samengaan in 1999 van drie heel opvallende zaken: de moord op Ruhksana Naz, nadat ze een gearrangeerd huwelijk had verlaten en zwanger werd van een andere man; de situatie van 'Jack' en 'Zena' Briggs, die jaren ondergedoken leefden voor premiejagers

⁴ Zie bijvoorbeeld debatten over Human Rights (Women) op 10 februari 1999, Women and Development op 30 maart 2000 en Women and Equality op 14 maart 2002, International Women's Day op 6 maart 2003 en Women, Equality and Human Rights op 4 maart 2004. Er is een substantiële stijging in parlementaire tijd gewijd aan debatten over gedwongen huwelijken en vrouwelijke genitale mutilatie sinds 1997. Debatten zijn terug te vinden op www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/cm/cmhansrd.htm

die door Zena's familie waren aangesteld nadat ze had geweigerd te huwen met een neef in Pakistan; en de succesvolle terugkeer naar Engeland van een jong Sikh meisje, KR, die onder rechterlijke voogdij werd geplaatst toen haar ouders haar voor een huwelijk naar India ontvoerden.⁵ Het kan ook relevant zijn dat het beroep tegen de 'Primary Purpose rule' – één van de eerste wetten van de Labour regering van 1997 – door sommigen werd aangevoeld als het verlies van een belangrijke bron van bescherming tegen gedwongen huwelijken. Deze regel gaat terug tot 1980, maar werd slechts als zodanig geformaliseerd in 1994. De wet liet aan immigratiebeambten toe de toegang van echtgenoten te weigeren indien zij vermoedden dat het primaire doel van het huwelijk er in bestond toelating te verkrijgen tot het Verenigd Koninkrijk. Er is echter geen enkele 'primary purpose' zaak gekend waarin twee blanke echtgenoten zijn betrokken (Menski, 1999: 83) en de regel werd dan ook algemeen als racistisch beschouwd. Maar na de intrekking van de wet werd gesteld (zonder een zeer duidelijk bewijs) dat toelatingsbeambten in Islamabad en Pakistan nu werden belemmerd in het bestrijden van vermoedelijke onvrijwillige huwelijken. Dit werd opgenomen door het 'Foreign Affairs Select Committee' en in de media werd de vrees opgewekt dat de afschaffing van de regel zou leiden tot een toenemend aantal gedwongen huwelijken.⁶

Terwijl *A Choice by Right* gedwongen huwelijken niet als een exclusieve transcontinentale kwestie had voorgesteld, richtten de daarop volgende initiatieven zich grotendeels op wat bekend staat als de 'overseas dimension.' Twee maanden na de publicatie van het rapport, kondigde de 'Home Office' en de 'Foreign and Commonwealth Office' een gezamenlijk actieplan aan om 'de overzeese dimensie van gedwongen huwelijk aan te pakken' (Home Office/FCO, 2000). Dit beloofde een daaraan gewijde 'Community Relations desk' op te zetten in de FCO's 'Consular Division'; statistieken samen te brengen, de banden met buitenlandse politiekrachten te versterken, en vrouwelijke slachtoffers van gedwongen huwelijken in staat te stellen contact te hebben met daartoe opgeleide vrouwelijke stafleden in de buitenlandse consulaten. In 2002 werden politierichtlijnen opgesteld door het FCO, de 'Home Office' en de 'Association of Chief Police Officers'. Onder deze aanbevelingen, werd benadrukt dat verwanten, vrienden, gemeenschapsleiders of burens niet als tolken zouden worden gebruikt, en dat niemand naar huis of familie zou worden teruggestuurd tegen zijn/haar wil. Daarvoor hadden politieofficiërs veeleer de neiging om klachten van gedwongen huwelijken te behandelen als interne familiale kwesties, en in plaats van jonge mensen te helpen om zichzelf te onttrekken aan de familiale druk, stuurden ze hen soms terug ter 'bescherming' van hun families.⁷

⁵ R v Shazad, Shakeela and Ifthikhar Naz (1999); Re KR [1999]. The situatie van 'Jack' en 'Zena' Briggs werd in verschillende kranten bericht. Er werd ook naar verwezen door Ann Cryer MP in the Commons debate on Human Rights (Women) op 10 februari 1999.

⁶ 'Huge rise in forced marriages', *Independent*, 20 July 1998; 'Mps told: don't aid forced marriages', *Independent*, 8 August 1998. Op 12 juli 1999 interviewde het BBC *Newsnight* report een Britse Hoge Commissaris in Islamabad die vertelde dat hij zich machteloos voelde om tussen te komen wanneer meisjes worden gedwongen om hun echtgenoten in Groot-Brittannië binnen te brengen. Het programma suggereerde ook dat het probleem was dat Labour de *Primary Purpose* regel als één van de eerste handelingen had geschrapt, teneinde de gemoederen van de Britse etnische gemeenschappen te bedaren.

⁷ KR (1999) was daarvan een klassiek voorbeeld. In het afwegen van de aantijgingen van de ouders (dat het jonge meisje werd gekidnapt door haar oudere zus) tegen de aantijgingen van de zus (dat KR bij haar zus was ingetrokken om te vermijden in een huwelijk in India te worden gedwongen), steunde de politie de ouders en stuurde KR terug onder haar vaders hoede. Op dat punt werd ze ontvoerd naar India.

Een dergelijke uitkomst is nu minder waarschijnlijk. *A Choice by Right* had een eerder dubbelzinnige positie ingenomen inzake bemiddeling, door de potentiële gevaren ervan te erkennen en tegelijkertijd vol te houden dat het beschikbaar zou moeten zijn voor iedereen die dit wenst. Daarop volgende richtlijnen weerspiegelen een toenemende appreciatie voor het gegeven dat het betrekken van de bredere familie of gemeenschap de bescherming voor het individu eerder kan beperken. De richtlijnen voor de politie bijvoorbeeld, maken beambten alert op de mogelijkheid dat verwanten valselyk een vermist familielid kunnen beschuldigen van diefstal, en op die manier politiehulp verwerken om een jongere te lokaliseren die het huis heeft verlaten om een gedwongen huwelijk te voorkomen. (ACPO/FCO/Home Office, 2002). Richtlijnen voor maatschappelijke werkers benadrukken dat noch de familie, noch diegenen met invloed in de gemeenschap behoren benaderd te worden tenzij de jongere daar zelf expliciet om verzoekt. Daarnaast moeten jongeren die als vermist worden gerapporteerd privaat geïnterviewd worden om na te gaan of het al dan niet in hun belang is om naar huis terug te keren (FCO/Department of Health, 2003).

Het meest zichtbare element van het overheidsinitiatief is de oprichting van de ‘Community Liaison Unit’ in de FCO. Zoals haar locatie suggereert, handelt deze eenheid gevallen af van huwelijken tussen een individu gevestigd in het Verenigd Koninkrijk en een buitenlandse partner en kent ze een jaarlijkse belasting van meer dan 200 gevallen.⁸ In sommige gevallen, contacteren individuen de eenheid voor bijstand omdat ze vrezen dat hun familie de intentie heeft hen naar het buitenland mee te nemen voor een huwelijk. Voor zover de middelen dit toelaten, regelt het personeel een persoonlijke interview om deze kwestie te bespreken. Men probeert hen daarbij ofwel te ontraden mee te gaan op reis, of indien dit niet lukt, ervoor te zorgen dat ze volledig geïnformeerd zijn over wie te contacteren voor hulp. In andere gevallen komt het contact via een derde partij die melding maken van een vriend, familielid, of verloofde die naar het Indische subcontinent is afgereisd maar nog niet terugkeerde. De eenheid probeert dan contact te zoeken met het ‘vermiste’ individu en hem of haar aan te moedigen zich naar de lokale dienst van de Britse ‘High Commission’ te begeven voor een persoonlijk gesprek met opgeleid personeel om zo na te gaan of er inderdaad een probleem is. Omdat de ‘High Commission’ voor noodpaspoorten kan zorgen en geld kan lenen voor een terugvlucht naar het Verenigd Koninkrijk, is dit initiatief redelijk effectief gebleken.

Wanneer families dit belemmeren, kunnen zogenaamde ‘reddingsoperaties’ worden georganiseerd. Dit is het meest uitvoerbaar gebleken in India en Bangladesh, waar de staf van de lokale ‘High Commission’ en/of lokale politie in staat waren een escorte te voorzien voor vermoedelijke slachtoffers en hen zo in staat te stellen tot deelname aan een persoonlijk interview. Politieke condities in Pakistan – in het bijzonder in het Mirpur gebied van Kasjmir – worden hiervoor gewoonlijk te gevaarlijk bevonden, en het voorname alternatief daar is een *habeas corpus* (aanhoudings-) bevel uit te vaardigen. Dit is een relatief goed gevestigde praktijk in gevallen van gedwongen huwelijken in zowel Bangladesh als Pakistan (Hosseini, 2001). Waar het succes heeft leidt het tot een bevel van de rechtbank die van de familie eist de ‘vermiste persoon’ naar voor te brengen om zo te kunnen nagaan of ze al dan niet tegen haar wil wordt vastgehouden. Hoewel het bevel goede resultaten heeft geboekt in zaken met onderdanen van het Verenigd Ko-

⁸ Veel van de informatie over het werk van deze eenheid is afkomstig uit een interview met Heather Harvey, FCO, 4 april 2003.

ninkrijk, betreft het onvermijdelijk een zeer langdurig proces. Gezien in de meerderheid van de gevallen die de CLU behandelt op Pakistan is betrokken – op dit moment ongeveer 70% – beperken toegangsproblemen de totale succesratio van de Unit.⁹ Toch stond de Unit nu reeds de repatriëring van meer dan honderd jongeren bij.

Het andere voornaamste domein van publieke interventie is via het binnenlandse politiewerk. Een van de vroegste initiatieven vond plaats in Bradford, de thuisbasis van de tweede grootste gemeenschap van Pakistaanse afkomst in het Verenigd Koninkrijk. Hier richtte het gemeenschapsoptbouwwerk zich steeds meer op familiale conflicten binnen de Aziatische gemeenschap. Vele daarvan betroffen dwang tot een huwelijk. Midden jaren negentig, werd de gepensioneerde politieofficier Philip Balmforth aangesteld op de nieuwe post van 'Community Officer (Asian Families)'; zijn werklust – niet allemaal gevallen van gedwongen huwelijk – steeg vervolgens tot 300 per jaar. Zoals met het FCO initiatief, is de aanpak zeer letterlijk gericht op exit: mensen verwijzen naar alternatieve huisvesting in opvangtehuizen, huisvestingsmaatschappijen, of sociale stadsappartementen; en vaak ook het verlenen van een beschermende escorte om de betrokkenen de gelegenheid te geven persoonlijke bezittingen thuis bijeen te verzamelen voor ze elders hun toevlucht nemen.

In 2001, organiseerde de FCO en de politie van West Yorkshire een driedaagse conferentie over het thema gedwongen huwelijken. Daaropvolgend subsidieerde de FCO een informatie-uitwisselingsprogramma, bezoeken en opleidingen van de politiekorpsen in het Verenigd Koninkrijk, Pakistan, India en Bangladesh, met de doelstelling de procedures voor de aanpak van ontvoering van Britse onderdanen voor gedwongen huwelijken te verbeteren. Agenten uit Bradford, South Yorkshire, de Metropolitan en Leicestershire politiekorpsen woonden een politieconferentie bij in de Punjab Police Academy in 2001. Vooral de politie van West Yorkshire is bijzonder pro-actief geweest in het ontwikkelen van trainingsprogramma's en uitwisselingen met collega's in Pakistan.¹⁰ In een afzonderlijke en veelbelovende ontwikkeling in 2003, ontmoetten senior leden van de rechterlijke macht in het Verenigd Koninkrijk en Pakistan elkaar in Londen om een protocol te ontwerpen voor internationale gevallen van kinderonthoofing.¹¹

Drie punten in deze initiatieven zijn opmerkelijk. Ten eerste berusten ze op een strikte scheiding tussen gearrangeerde en gedwongen huwelijken. De redenen hiervoor zijn duidelijk genoeg: het maakt het gemakkelijker om leiders van gemeenschappen aan boord te halen als ze de garantie hebben dat overheidsacties niet gericht zijn tegen de praktijk van gearrangeerde huwelijken; het helpt ook om aantijgingen binnen niet-Aziatische gemeenschappen te ontmoedigen als zouden gearrangeerde huwelijken op zichzelf verdacht zijn. Een bepaald onderscheid is zeker noodzakelijk, maar op het continuüm tussen huwelijken opgelegd aan jongeren tegen hun wil in en diegenen die voor hen worden gearrangeerd met hun volledige toestemming, zijn er onvermijdelijk grijze zones.

⁹ De verdeling van de casussen ongeveer 70% van Pakistan, 20% van Bangladesh, 9% van India en de overige van een waaier van andere landen. Interviews met Heather Harvey, FCO, 3 april 2003.

¹⁰ Interview met Inspecteur Martin Baines, Bradford, 9 mei 2003.

¹¹ Dame Elizabeth Butler-Sloss, President of the Family Division of the High Court of England and Wales en Hon. Mr Justice SH. Riaz Ahmad, Chief Justice of the Supreme Court of Pakistan ondertekenden een 'UK/Pakistan Judicial Protocol on child abduction and forced marriage cases' in januari 2003. (FCO press release 17 January 2003) Agreed Guidelines werden ondertekend op een tweede rechterlijke conferentie in Islamabad in september 2003.

Het tweede punt is dat elke belangrijke vooruitgang zich afspeelt rond de exit-benadering: het mogelijk maken voor individuen die met een gedwongen huwelijk bedreigd worden om zelf afstand te nemen van de familie die hen dwingt; of hen helpt om een gedwongen huwelijk te verlaten. Er is aanzienlijk werk op dit domein geleverd, en de hulp die nu beschikbaar is, is ongetwijfeld sterk verbeterd. Maar hoe pro-actief de autoriteiten ook mogen optreden, exit brengt een hoge prijs met zich mee voor de betrokken individuen. In het bijzonder wanneer het verlaten van een huwelijk gelijk staat aan het verlaten van de familie, is dit een zeer moeilijke weg om in te slaan.

Het derde punt is dat de activiteiten voornamelijk gericht zijn op huwelijken met een buitenlandse partner. De 'Home Office' kent geen equivalent voor de FCO's 'Community Liaison Unit' om gedwongen huwelijk tussen V.K. onderdanen aan te pakken. Ondanks het bestaan van een substantiële eenheid van de Home Office die bevoegd is voor de aanpak van huiselijk geweld, heeft ze het geweld van een ongewenst huwelijk niet als een centrale bekommernis geïdentificeerd. De daaruit voortvloeiende concentratie op huwelijken met buitenlandse partners voedt de visie dat alle gearrangeerde huwelijken met een buitenlandse partner verdacht zijn, en dat alle huwelijken die in het Verenigd Koninkrijk worden afgesloten in orde zijn. Deze focus moedigt potentieel ook het gebruik aan van immigratiewetgeving als de voornaamste manier om dit probleem aan te pakken – vandaar de nostalgie vanuit sommige hoeken voor de 'Primary Purpose rule'.

2. Gedwongen/gearrangeerde huwelijken: een fragiel onderscheid

Het onderscheid tussen gedwongen en gearrangeerde huwelijken draait om de notie toestemming. In beleidsliteratuur, wordt dit als een relatief duidelijke zaak benaderd: indien de partijen toestemmen, kan het huwelijk niet als gedwongen worden beschreven. Maar in de (relatief weinig) gevallen van gedwongen huwelijk die voor de Engelse en Schotse rechtbanken verschenen, wordt de dichotomie tussen dwang en toestemming op een meer genuanceerde wijze benaderd. We zullen deze casussen hier bespreken, niet omdat wettelijke remedies een belangrijke rol spelen in initiatieven tegen gedwongen huwelijken, maar omdat er zo'n merkbare vooruitgang is van een eerdere – zeer restrictieve – definitie van dwang tot een bepaling die de kracht van morele en emotionele chantage erkent. Volgens de latere definitie zouden vele huwelijken die op het ogenblik nog als gearrangeerd worden beschouwd, meer accuraat worden beschreven als gedwongen huwelijken.

Voor de vroege jaren tachtig moesten verzoekers die een annulering van het huwelijk wilden, bewijzen dat zij het huwelijk hadden aangegaan onder dwang, waarbij dit laatste werd geïnterpreteerd als een redelijke vrees voor fysieke schade.¹² Dit principe werd vastgelegd in 1971 in de invloedrijke casus van *Szechter v Szechter*, waar Sir Jocelyn Simon oordeelde dat het 'ontoereikend [was] om een anders goed huwelijk, aangegaan door een partij om te ontsnappen aan een onaangename situatie, te invalideren'; en dat de enige ongeldigheidsgronden deze waren waarbij de wil van één van de partijen '[werd] overtroffen door oprechte en een redelijke angst veroorzaakt door de dreiging van onmiddellijk gevaar... voor het leven, lichaam of vrijheid.'¹³ [mijn toevoeging]

Alhoewel er ook gevallen waren waar ouders hun kinderen onder virtueel huisarrest hielden om hen zo tot een huwelijk te dwingen, is de druk die wordt uitgeoefend vaker emotioneel dan fysiek. Volgens Sir Jocelyn Simons interpretatie van dwang, zouden weinig huwelijken als gedwongen kunnen worden gekwalificeerd.

Aldus weigerde het Hof van Beroep in de zaak van *Singh v Singh* (1971) het huwelijk ongeldig te verklaren, op basis van het argument dat er geen bewijs was van 'vrees voor leven, lichaam of vrijheid', en geen bewijs dat de verzoeker niet had ingestemd. De verzoeker was een zeventienjarige Sikh meisje dat een burgerlijke huwelijksceremonie had ondergaan, maar daarna weigerde dit te bekrachtigen met een religieuze ceremonie en verder nog iets met haar echtgenoot te maken te hebben. De rechters beslisten dat ze wel bereidwillig genoeg zou zijn geweest om het huwelijk voort te zetten indien de man in kwestie (zoals beloofd) knap en geschoold was. In wat nu een extreme trivialisering van haar dilemma lijkt, concludeerde men dat wanneer ze hem voor het eerst zag 'wat ze zag haar niet beviel', en daarom van mening was veranderd na de ceremonie. Ondanks haar leeftijd, haar duidelijke kwetsbaarheid voor de druk van haar ouders en het feit dat de twee jonge mensen elkaar niet hadden ontmoet voor de ceremonie, werd dit toch aanvaard als een huwelijk gebaseerd op vrije toestemming.

Hoewel Simons 'test' nog steeds werd geciteerd in de vroege jaren tachtig als de definitieve interpretatie van dwang¹², bracht de zaak *Hirani v Hirani* (1983) een belangrijke nieuwe ontwikkeling. Een negentienjarig Hindoe meisje had een huwelijk aangegaan met een man die haar voordien onbekend was. Ze onderging in dit geval zowel de burgerlijke als religieuze huwelijksceremonies, maar verliet het huwelijk (ongeconsumeerd) na zes weken. De rechtbank weigerde de nietigverklaring. Haar verzoek werd in beroep echter toegestaan en de beslissing lanceerde een minder beperkende definitie van dwang die niet langer draaide rond bedreigingen met fysiek geweld. De leeftijd van de vrouw en de financiële afhankelijkheid van haar ouders werden als relevante factoren beschouwd, terwijl het feit dat de ouders het huwelijk hadden gearrangeerd om de verlovings van hun dochter met een Moslim jongen te verhinderen werd aangenomen als een voldoende duidelijke indicatie van het feit dat ze een onvrijwillige deelnemer

¹² De andere weg was het niet-consumeren van het huwelijk. Eisers moeten dan wel hun fysieke of emotionele onkunde aantonen, ofwel een medische onkunde of wel een 'onoverwinnelijke afkeer' ('invincible repugnance') – en maken weinig kans om de zaak te winnen als het vermoeden is dat ze alleen maar onbereid zijn om seks te hebben met hun partner (*Singh v Singh*, 1971). Maar een eiser kon daarentegen wel een ongeldigheidsverklaring verkrijgen op grond van de 'moedwillige weigering tot consumeren' ('wilful refusal to consummate') van de ander partij. (*A v J*, 1989). Huwen en dan van mening veranderen wordt beschouwd als een kwestie voor echtscheidingsrechtbanken, niet om een huwelijk ongeldig te verklaren.

¹³ Dit was niet een huwelijk gearrangeerd door ouders tegen de wens van hun kinderen, maar een verstandshuwelijk dat werd aangegaan om een echtgenote die zich in slechte gezondheidstoestand bevond, te onttrekken aan een gevangenis in Polen waar ze werd vastgehouden voor tegen de staat gerichte activiteiten. Na haar vrijlating, verhuisden beiden partijen naar Engeland waar de 'echtgenote' een eis tot ongeldigheidsverklaring van het huwelijk indiende. Het punt van de beslissing was niet dat het kon worden toegekend omdat het simpelweg een verstandshuwelijk betrof dat werd aangegaan voor andere doelstellingen, maar het wel toegekend werd op basis van een redelijke vrees voor de bedreiging van het leven, lichaam en vrijheid.

¹⁴ *Singh v Kaur* (1981) betrof een 21 jarige Sikh man die in een huwelijk werd gedwongen met bedreigingen om gedwongen te worden de familiezaak te verlaten en zijn ganse familie aan schande bloot te stellen. In het verwerpen van zijn eis tot nietigverklaring, stelde de rechter in beroep dat 'it would be a very serious matter if this court were ... to water down Sir Jocelyn Simon's test.'

was. De rechtbank concludeerde dat de cruciale vraag niet was of ze een echte vrees voor haar leven of vrijheid had, maar ‘of de geest van de aanvrager (het slachtoffer) in feite ertoe werd gedwongen, hoe dan ook dit werd’. De zaak werd beschreven als ‘zo duidelijk een zaak als men wil van het overtreffen van de wil van de verzoeker en daarmee de invalidatie of ongeldigheid van de instemming.’

De rechtbanken hebben sindsdien met een nieuwe test gewerkt en daaropvolgende zaken hebben deze bevoegdheid verder uitgebreid. In *Mahmood v Mahmood* (1993), één van enkele belangrijke beslissingen door de Schotse rechtbanken, hadden de ouders gedreigd financiële steun te beëindigen en de jonge vrouw naar Pakistan te sturen indien ze weigerde met het huwelijk door te gaan. Ze was op dat moment slechts éénentwintig jaar en werkte in de winkel van haar ouders. Daar zowel haar oudere zuster en broer werden verstoten na het weigeren van een gearrangeerd huwelijk, moeten deze dreigingen zeer reëel zijn overgekomen. De rechter verwierp de notie dat het noodzakelijk was om een vrees voor fysiek geweld aan te tonen met de opmerking dat dit ‘beschouwd kon worden als zaken die de wil van het meisje van deze leeftijd en culturele achtergrond zouden kunnen hebben onderdruken.’ In hetzelfde jaar, bevestigde *Mahmud v Mahmud* dat de instemming van een dertigjarige man, die afzonderlijk woonde van zijn familie en niet financieel van hen afhankelijk was, nog steeds door een dwangachtige familiale druk kon worden ondermijnd (‘vitiated by pressure amounting to force’) – in dit geval, door de man te laten geloven dat zijn volgehouden weigering om te huwen de dood van zijn vader had veroorzaakt, en schaamte en degradatie had gebracht over zijn familie.¹⁵ De rechter argumenteerde dat in gevallen van morele druk, er ‘geen algemene basis voor de verwachting dat de man sterker dan de vrouw zou zijn of de eenentwintigjarige minder door het geweten zou weifelen dan de vierentwintigjarige’, is en kende de nietigheidsverklaring toe. Op dit punt werd de restrictieve definitie van dwang als de bedreiging van leven, lichaam of vrijheid duidelijk een zaak van het verleden, gematigd door ten eerste leeftijdsoverwegingen, geslacht en financiële kwetsbaarheid, en later door een brede appreciatie van de morele druk van ouders op hun kinderen, zelfs wanneer die kinderen de volwassen leeftijd hadden bereikt. Of een huwelijk geconsumeerd werd of niet, werd ook als niet-decisief beschouwd. (*Sohrab v Khan*, 2002)

Doorheen al deze wijzigingen hebben rechters volgehouden dat hun beslissingen geen kritiek op *gearrangeerde* huwelijken impliceerden. Ze herhaalden daarbij het nu conventionele onderscheid tussen gearrangeerde (goede) en gedwongen (slechte) huwelijken en spaarden weinig moeite om in het lang en het breed te benadrukken dat ze het ouderlijke gezag niet ter discussie stellen. De uitspraak in *Mahmood v Mahmood* hield de verklaring in dat ‘zelfs aarzelende instemming volstaat, mits ze oprecht is’, terwijl in *Mahmud v Mahmud* werd beweerd dat er geen algemene basis was te vinden voor de visie ‘dat gearrangeerde huwelijken een inherente “dwangmatige” oplegging van de wil van de ouders betekenen’ en ‘dat indien onder druk – en misschien heel aanzienlijke druk – een partij inderdaad zijn of haar gedachten verandert en instemt met het huwelijk, *hoezeer ook met tegenzin en wrok* [onze cursivering], dan is het huwelijk in mijn opinie geldig.’ Deze kwalificaties betreffende ‘onwillige’ of ‘wrevelige’ toestemming doen verschillende verdere vragen oprijzen, waar we hier niet verder kunnen op in-

¹⁵ De man leefde sinds enkele jaren met een niet-moslim vrouw, waarmee hij reeds één kind had en een ander verwachtte, en de nicht die uit Pakistan werd overgebracht voor het huwelijk was reeds teruggestuurd door de immigratiediensten op het moment van de zaak.

gaan.¹⁶ Maar het is in ieder geval duidelijk dat de definities van dwang die nu in de rechtbanken worden gebruikt, betekenen dat vele huwelijken die momenteel worden gezien als gearrangeerd beter kunnen beschreven worden als gedwongen.

Onderzoek wijst al lang op een generatiekloof in de praktijk van gearrangeerde huwelijken in Zuid Aziatische families. In een survey van 1983, gingen 81% van de Zuid Aziatische ouders, maar slechts 58% van hun kinderen ermee akkoord dat 'gearrangeerde huwelijken nog altijd goed functioneren in de Aziatische gemeenschap en verder gepraktiseerd zouden moeten worden' (Anwar, 1998: 108). Dit meningsverschil wordt weerspiegeld in een dalend aantal huwelijken waarbij de ouders de eindbeslissing nemen. In de laatste voornaamste survey naar etnische minderheden, uitgevoerd midden jaren 1990, rapporteerde de overweldigende meerderheid van oudere Hindoe, Sikh en Moslimrespondenten dat hun ouders hun huwelijkspartner hadden gekozen (Modood et al, 1997: 317). De enige groep, jonger dan 35 jaar, voor wie deze ervaring primair was, waren Moslimvrouwen, waarvan 67% nog steeds de beslissing van de ouders rapporteerde. De verandering is het meest treffend onder Hindoe en Sikh vrouwen: 86% van de Sikh vrouwen boven de 50 stellen dat hun ouders over hun huwelijkspartner beslist, maar slechts 27% onder de 35 jaar; 74% van de Hindoe vrouwen boven de 50 jaar rapporteerden dat hun ouders de beslissing hadden genomen, maar slechts 20% onder de 35 jaar. (Opmerkelijk is dat 41% van de jongere Sikh mannen stellen dat hun ouders de beslissing namen, 18% van de jongere Hindoe mannen, en 49% van de jongere Moslimmannen.) Alle commentatoren zijn het erover eens dat de aard van gearrangeerde huwelijken verandert, met een toenemende input van de aanstaande partners in de huwelijksbeslissingen (Samad en Eade, 2002: Bhopal, 1999: Stopes-Roe en Cochrane, 1990). Volgens het vroegere model bepaalden ouders en andere familieleden zowel wanneer het huwelijk gepast als en wie de geschikte echtgenoot was; vandaag maken jongeren vaak een selectie uit een beperkt aantal goedgekeurde kandidaten, of mogen ze een toekomstige partner zelf kiezen, maar wachten dan op de goedkeuring van de ouders.

De vraag blijft: wat met de huwelijken waarbij de ouders de eindbeslissing nemen? De gewoonlijke vooronderstelling is dat dergelijke huwelijken nog steeds als gearrangeerd beschouwd worden; jongeren worden niet schoppend en schreeuwend naar de huwelijksceremonie gesleept, niemand suggereert dat tweederde van de jonge moslimvrouwen in een huwelijk worden *gedwongen*, en in vele gevallen, kunnen de jongeren oprecht vinden dat het oordeel van hun ouders beter is dan hun eigen oordeel. De vrouwen die werden geïnterviewd door Kalwant Bhopal (1999: 121) in East London beschreven huwelijken waarin hun ouders hun partner kiezen als gearrangeerd, eerder dan gedwongen. Maar als we naar hun bemerkings luisteren – 'als een meisje nee zegt, dan wordt het echt als iets slechts beschouwd'; 'je moet ermee instemmen ... als je dit niet doet dan zwaait er wat van je ouders en al je andere familieleden' – dan is het duidelijk dat ze zichzelf zagen als quasi machteloos om te weigeren. Ze vonden beslist dat het moeilijker was voor een jonge vrouw dan voor een jonge man om de ouderlijke druk te weerstaan, en dat een dochter die teveel mogelijke partners weigerde, de status van de ouders in de lokale gemeenschap ernstig zou ondermijnen. In dezelfde lijn waren alle

¹⁶ Voor een vollediger discussie van de filosofische kwesties in verband met instemming, zie Anne Phillips 'The Freedom to Decide for Oneself' in uitgave in M. Shanley en I.M. Young (eds) *Festschrift for Carole Pateman*

jonge Punjabi vrouwen die in Glasgow werden geïnterviewd ofwel in afwachting van, ofwel in wat ze beschreven als een gearrangeerd huwelijk. Als het weigeren van een dergelijk huwelijk betekent, zoals één iemand het stelt, dat 'je jezelf letterlijk afsnijdt van de gehele Aziatische cultuur', dan is de druk om akkoord te gaan duidelijk enorm. (Bradby, 1999: 157) In de interpretatie van dwang die nu wordt gebruikt in Engelse en Schotse rechtbanken, zouden vele van deze huwelijken worden gezien alsof ze niet op toestemming zijn gebaseerd.

Ons onderwerp hier is niet het onderzoek naar de legitimiteit van gearrangeerde huwelijken. Op een zeker niveau is een gearrangeerd huwelijk niet zo verschillend van een 'romantische' huwelijk, gezien in beide gevallen mensen ertoe neigen partners te zoeken van dezelfde sociale en culturele achtergrond. Het onderzoek dat ouders uitvoeren naar potentiële partners kan inderdaad een betere garantie bieden voor toekomstige compatibiliteit dan de meer toevallige mechanismen van 'dating'. De verwachtingen betreffende gearrangeerde huwelijken kunnen ook realistischer zijn dan ten aanzien van 'romantische' huwelijken. De eerbied voor gearrangeerde huwelijken – hetgeen het aspect van het 'werken met gemeenschappen' van het huidige beleid reflecteert – is niet op zichzelf problematisch. Maar wanneer publieke autoriteiten het onderscheid tussen gearrangeerde/gedwongen huwelijken zo centraal stellen in hun initiatieven, dan tonen ze zich minder gevoelig dan de rechtbanken voor de complexiteiten met betrekking tot instemming.

Een effect is de aandacht af te leiden van meer routinematige en verborgen vormen van ouderlijke controle die niet gepaard gaan met drama's van opsluiting of ontvoering. Informatie over het voorkomen van gedwongen huwelijken tussen personen die gevestigd zijn in het Verenigd Koninkrijk is schaars, en zolang publieke autoriteiten meer pro-actief zijn in de aanpak van gevallen van transcontinentale dwang, zal er een onevenwicht blijven bestaan in de beschikbare informatie. Dit onevenwicht kan in dit geval gerechtvaardigd zijn: het kan zijn dat jongeren meer weigerachtig zijn om de keuze van de familie te aanvaarden wanneer de voorgestelde partner afkomstig is uit het buitenland (Samad en Eade, 2002: hfst. 5). Het kan zo zijn dat 'gearrangeerde' huwelijken met buitenlandse partners het meest vatbaar zijn voor dwang. Maar op dit moment is dit grotendeels een zaak van vooronderstelling. Terwijl institutionele initiatieven zich primair blijven richten op transcontinentale casussen, en het onderscheid tussen gearrangeerde/gedwongen huwelijken de complexiteit met betrekking tot toestemming onderschat, blijft wie in het Verenigd Koninkrijk wordt gedwongen tot een huwelijk minder zichtbaar en minder adequaat beschermd.

3. De beperkingen van exit

Vraagstukken inzake keuze en instemming zijn nogal cruciaal in de literatuur over exit. In de meeste strenge versies, kan van een persoon gezegd worden een bepaalde levenswijze te hebben gekozen indien ze haar optie om deze levenswijze te verlaten niet opneemt. In deze interpretatie kunnen alle huwelijken die hierboven werden besproken beschouwd worden als ingestemd, gezien alle betrokkenen hadden kunnen weigeren. De kost van de weigering kan hoog zijn – verlies van inkomen, thuis, ouderlijke goedkeuring – maar dan zijn zijn weinig beslissingen kosteloos. Kukathas (2003: 107) citeert het

denkbeeldige voorbeeld van de ‘Chief Executive Officer’ die een miljard dollar wordt aangeboden om zijn huidige job niet te verlaten; zijn exit wordt daarmee extreem duur gemaakt, maar het zou ook vreemd zijn te zeggen dat hij ‘niet langer vrij zou zijn om weg te gaan’. Geconfronteerd met het meer voorkomende voorbeeld van de vrouw die weet dat er ‘hell to pay’ zal zijn indien ze een voorgesteld huwelijk weigert, zou Kukathas dit waarschijnlijk als dwang benaderen indien de geanticipeerde hel fysiek geweld zou betekenen, maar in het andere geval enkel als een hoge prijs die betaald moet worden. Zijn begrip van vrije toestemming ligt dichterbij die van de rechtbanken anno 1971 dan hun praktijk vandaag de dag.

De vraag wat een exit-optie reëel maakt, houdt bijna iedereen bezig die betrokken is in werk rond gedwongen huwelijken in Groot-Brittannië. Het gebrek aan alternatieve opvang voor jongeren die de druk van de familie ontvluchten is één prangende kwestie, als zowel de meer specifieke moeilijkheid om vluchthuizen te vinden die open staan voor jonge Aziatische vrouwen.¹⁷ Jonge vrouwen die in het Verenigd Koninkrijk binnenkomen als echtgenotes worden met bijzonder ernstige moeilijkheden geconfronteerd. Indien ze het huwelijk willen verlaten voor hen een verblijfsrecht voor onbepaalde duur werd toegekend, komen ze immers niet in aanmerking voor de meeste vormen van publieke steun.¹⁸ Daar men minstens twee jaar in het Verenigd Koninkrijk moet wonen om in aanmerking te komen voor een onafhankelijke status, plaatst dit een bijzonder hoge barrière op het verlaten van een gedwongen huwelijk. De ‘regel op huiselijk geweld’ die het gevaar erkent dat vrouwen verplicht worden in een huwelijk te blijven waar ze mishandeld worden, eerder dan het risico te lopen op een deportatie, laat nu toe dat een vrouw die een echtbreuk kan bewijzen door huiselijk geweld, een verblijf voor onbepaalde duur kan verkrijgen. De bewijsstandaard is echter zeer hoog (de mishandelde partner moet een uitdrukkelijk bevel hebben gekregen of aantonen dat haar partner veroordeeld werd door de rechtbank of dat er tegen hem een politiewaarschuwing werd uitgevaardigd), en zelfs nadat minder strikte regels werden aangenomen in 2002, heeft deze concessie nog steeds weinig succes.¹⁹ Vrouwen die een aanvraag doen onder deze concessie verkrijgen nog altijd geen toegang tot publieke steun tot hun im-

¹⁷ Bradford heeft een voorbeeldeneid, bewust gebouwd door de Manningham Housing Association, die instaat voor de zorg aan Aziatische vrouwen met kinderen. Uitzonderlijk neemt het vrouwen op die geen verblijfsrecht voor onbepaalde duur hebben en financieren hun kosten via eigen fondsen. Niet verwonderlijk is er dan ook een wachtlijst.

¹⁸ Als de jongere geen toestemming heeft voor een verblijf voor onbepaalde duur (indefinite leave to remain – ILR), uitzonderlijke toestemming tot verblijf of een recht op verblijf in het VK dan is het waarschijnlijk dat er beperking geldt op het ontvangen van publieke steun. Publieke steun houdt inkomenssteun en huisvesting in. Dit betekent dat ze niet automatisch toegang krijgen tot een vluchthuis (hoewel sommige tehuizen opvang zullen bieden). Bijgevolg kunnen individuen enorme moeilijkheden ondervinden om alternatieve huisvesting en bestaansmiddelen te vinden. Dit kan hen ook het idee geven dat ze geen optie hebben dat in een huwelijk te blijven en niet kunnen rekenen op de steun van sociale diensten of éénieders die wordt gezien als een “authority” (FCO/Department of Health, 2003).

¹⁹ Bewijsstukken die nu aanvaardbaar zijn, zijn een medisch rapport van een ziekenhuisarts, een brief van een GP, een klacht voor de rechtbank, een politierapport, een brief van sociale diensten, of een brief van een vrouwenvluchthuis. (Immigration and Nationality Department Press Release, 26 november 2002). Niettemin moet een aanvrager minstens twee bewijsstukken voorleggen als ze er geen heeft zoals gespecificeerd onder de oorspronkelijke concessie, en de Women’s Aid Federation rapporteert dat het succes tot dusver zeer beperkt is. (Women’s Aid Federation ‘Briefing on the Key Issues Facing Abused Women With Insecure Immigration Status to Entering the UK to Join Their Settled Partner’, 2002, <http://www.womensaid.org.uk>)

migratiestatus is opgelost, en kunnen intussen wellicht op niemand beroep doen voor tijdelijk onderdak, financiële of emotionele steun.

Volgens Kukathas's streng begrip van vrijheid, kan iemand die vindt dat ze door deze zaken zodanig wordt overweldigd, zodat ze 'prefereert' om in te stemmen met de partnerkeuze van haar familie of 'kiest' bij een mishandelende echtgenoot te blijven, niet beschouwd worden als een slachtoffer van dwang. Wie bezwijkt aan minder materiële vormen van druk maakt zelfs nog minder kans om in aanmerking te komen, omdat men op een aantal momenten in het traject de mogelijkheid had om nee te zeggen. In gevallen waar in Groot-Brittannië wonende individuen onder druk worden gezet om een echtgenoot uit het buitenland te aanvaarden, kan men weigeren om de familie te vergezellen naar het buitenland; of als ze aan deze druk toegeven, kan men later weigeren deel te nemen aan de huwelijksceremonie; of als ze op dat vlak toegeven, hebben ze nog steeds de optie om bij de terugkeer naar het Verenigd Koninkrijk, te weigeren de binnenkomst van hun nieuwe echtgenoot te ondersteunen. Velen onttrekken zich inderdaad op dit laatste moment²⁰, maar op elk moment van deze weg kan de weigering om mee te werken een open breuk met de familie betekenen. De emotionele kostprijs van deze exit kan op individuen zwaar wegen. Zolang families ervan overtuigd blijven dat het huwelijk dat zij hebben gearrangeerd in het beste belang is van hun kinderen, en kinderen (begrijpelijkerwijze) niet bereidwillig zijn om hun familiebanden te doorbreken, zullen vele jongeren zich schikken naar de morele druk en 'instemmen'.²¹ Een als ontvoering om een huwelijk af te dwingen een gevangenisstraf van zes maanden tot drie jaar met zich mee kan brengen, zullen weinig jongeren een dergelijke vervolging willen instellen tegen hun gezin.²²

Het vonnis in een recente voogdijprocedure (*Re M Minors*, 2003) stelt dit punt bijzonder krachtig. De zaak betreft twee weesmeisjes van Pakistaanse afkomst, 13 en 15 jaar oud op het moment van de hoorzitting die na de dood van hun vader naar Pakistan werden gebracht, en daar klaarblijkelijk verlovingsceremonies hadden doorgemaakt.

²⁰ 'Women come to us and say they are being sent on 'holiday' or they have been told to visit their grandmother who is dying, and they worry that there is an arranged marriage waiting for them. We advise them to go through with it if they have to but to make a note of their new husband's visa application when they are interviewed at the High Commission in Islamabad. Then, when they get home, we tell them to write to the authorities telling them that the application is based on a forced marriage. It is sad that we have to use what we have always viewed as racist legislation to keep these men out, but it is vital that we protect these women's basic human rights. I reckon hundreds of unwanted husbands have been kept out like this. Officials in Islamabad said they do try to interview women separately from husbands.' Shamshad Hussain of Keighley Women's Domestic Violence Forum, geciteerd in 'Bounty hunters tail runaway brides', *Independent*, 20 July 1998.

²¹ Of ze kunnen succesvol weerstand bieden, maar later weer onder druk geplaatst worden. De CLU rapporteert een aantal gevallen waarbij jonge vrouwen succesvol werden teruggestuurd naar Groot-Brittannië, maar in een latere zaak terug verschijnen voor een ander dreigend huwelijk.

²² Wanneer Ghulam Rasool, bijvoorbeeld, beschuldigd werd van de ontvoering van zijn stiefdochter om op die manier een huwelijk met een niet-moslim te vermijden, zei de jonge vrouw in de rechtbank dat ze zich verzoend had met haar familie en niet wou dat haar stiefvader noch zijn medebeschuldigde verder zou vervolgd worden. Toch werd haar stiefvader veroordeeld tot 2 jaar gevangenisstraf, haar moeder werd voorwaardelijk vrijgesproken, en haar broers kregen gemeenschapsdienst. Het vonnis van Rasool werd in beroep bevestigd. *R v Ghulam Rasool*, 1990-1. In *R v Sakina Khan and Mohammed Bashir* (1999) werd de moeder veroordeeld tot zes maanden en de vader tot twee jaar, hoewel de straf van de vader in beroep werd gereduceerd tot één jaar. In *R v Ahmed Shah Moied*, 1986, waar een jonge Aziatische vrouw werd ontvoerd om haar zo te dwingen naar huis terug te keren, varieerden de straffen van zes maanden tot drie jaar.

Interventie door de FCO resulteerde in hun repatriëring naar het Verenigd Koninkrijk, waar ze in pleegzorg werden toevertrouwd. Aangezien de uitgedrukte wensen van de meisjes (vermoedelijk om terug te keren waar ze voordien leefden in het VK) zouden kunnen leiden tot een blootstelling aan een ernstig risico op gevaar, gaf de rechter de lokale autoriteiten de opdracht een aanvraag voor pleegzorg voor hen te overwegen. Hij merkte daarbij op dat terwijl de diensten bevoegd voor gedwongen huwelijken al het mogelijke deden om hen een ‘effectieve exit’ te bieden, het ook belangrijk was om dit op te volgen, zodat kwetsbare jongeren ‘niet hoog en droog worden achtergelaten als zij beslissen wat voor velen onder hen de stap is naar de onherroepelijke keuze tegen familiale druk of traditionele of culturele verwachtingen in te gaan.’

“Als een maatschappij, worden we in toenemende mate bewust van de noodzaak de mogelijkheid het individu om effectieve keuzes te maken, te bewaren en de integriteit van een kind of jong volwassene te beschermen tegen het risico van huwelijken die worden gedwongen of opgelegd onder ongepaste druk en soms zelf gewelddadige bedreiging. Maar we leren denk ik nu pas ten volle appreciëren hoe traumatisch het is voor zulke kwetsbare jonge personen die effectief geconfronteerd worden met de keuze tussen blijven in wat misschien in de breedste betekenis een abusieve familiale toestand is geworden, of eraan te ontsnappen met dientengevolge dat heraanleg van banden in een latere fase niet meer mogelijk is. Zulke keuzes brengen uiteraard aanzienlijke emotionele trauma's met zich mee en allerlei vervreemdende gevolgen die kunnen voortvloeien uit de meest voorname culturele, sociale en religieuze banden en erfgoed van de jongeren. De keuzes voor degenen die ervoor opteren om hulp te aanvaarden zijn dikwijls zowel beperkt als grimmig.”²³

De verdere overweging is dat terwijl de ondersteuning die nu wordt ontwikkeld het gemakkelijker maakt voor mensen om zichzelf te onttrekken aan een gedwongen huwelijk, deze niet de druk wegneemt die een blijvend aantal zorgwekkende gevallen genereert. Tenzij dit ergens wordt gecombineerd met de aanpak van onderliggende oorzaken, blijft dit dweilen met de kraan open. Er bestaat geen aanwijzing dat het voorkomen van gedwongen huwelijken zou dalen en er valt veel voor te zeggen dat het precies de ervaring is van het wonen in het hedendaagse Groot-Brittannië (eerder dan een overblijvende ‘traditie’ uit een verschillende context) die dit ook levendig houdt. In het bijzonder kunnen ouders die geconfronteerd worden met wat zij zien als het eigenzinnig gedrag van hun kinderen juist meer (eerder dan minder) te vinden zijn voor een huwelijk met een ‘geschikte’ partner van het Indische subcontinent, omdat ze dit kunnen zien als de enige manier om de corrumperende invloed van de Westerse cultuur een halt toe te roepen. Dit was zeker het geval in de achtergrond van de zaak van *KR*, van wie de oudere zus reeds het huis had verlaten, met een volgens haar ouders ongeschikte partner. In andere gevallen kunnen ouderlijke bezorgdheden over hun kinderen die in contact zullen komen met het ‘verkeerde’ soort mensen (misschien van een andere religieuze of etnische groep) de aanleiding vormen om op zoek te gaan naar een ‘goede’ huwelijkspartner. In hun rapport over de attitudes van Bengalen in East London en Pakistanen in Bradford ten aanzien van gedwongen huwelijken, bemerken Samad en Eade

²³ Mr Justice Peter Singer, *Re M Minors (Repatriated Orphans)* [2003] EWHC 852. Singer was ook de rechter in de belangrijke zaak *Re KR* [1999]

(2002: 67) dat ‘de automatische reactie op jonge mannen betrokken in druggebruik en kleine criminaliteit of jonge vrouwen die verboden relaties aangaan, is hen te doen trouwen en zo hopelijk het probleem op te lossen.’ Als zoals dit suggereert, de sociale en seksuele controle van hun kinderen één van de voornaamste redenen is waarom ouders hen tot een huwelijk willen dwingen met een onbekende buitenlandse partner, dan is dat duidelijk niet iets dat zomaar zal uitsterven in de volgende generatie. We kunnen daarentegen anticiperen op toenemende intergenerationele conflicten, met steeds minder jongeren die bereid zijn de beslissingen van hun ouders over toekomstige partners te aanvaarden, en meer ouders die bereid zijn om dwang te gebruiken.

4. Gedwongen huwelijk en immigratie

Ons derde punt is dat het overheidsbeleid zich bijna exclusief heeft gericht op transcontinentale huwelijken. De voornaamste maatregelen situeren zich bij de ‘Foreign and Commonwealth Office’ of de ‘Home Office’s Immigration and Nationality Directorate’. Er bestaat geen opvolging van gevallen die twee mensen betreffen die gevestigd zijn in het Verenigd Koninkrijk, noch is er een vergelijkbare eenheid met de ‘Community Liaison Unit’ in de ‘Home Office’ of elders. De focus op buitenlandse partners betekent dat initiatieven om de onbetwifelbare gevaren van gedwongen huwelijken aan te pakken, worden gevangen in een potentieel racistisch immigratiedebat.

Gearrangeerde huwelijken worden enerzijds gecontrasteerd met het misbruik van gedwongen huwelijken, maar anderzijds ook met het misbruik of ‘malafide’ of ‘schijn’ - huwelijken die worden aangegaan om de binnenkomst in het Verenigd Koninkrijk te verzekeren. Door een bekende fout in de logica, stimuleert dit de notie dat gedwongen huwelijken voornamelijk voorkomen in gevallen van schijnhuwelijken, en dat de meest effectieve manier om het voorkomen van de eerste te beperken, bestaat uit het beperken van het aantal mensen dat huwt met buitenlandse partners. Een gevolg is de perceptie binnen Britse Zuid Aziatische gemeenschappen dat het initiatief omtrent gedwongen huwelijken in realiteit bedoeld is om mensen uit het Verenigd Koninkrijk te weren. Samad en Eade (2002:105) stelden vast dat ‘een nalatenschap van wantrouwen tot stand was gekomen’, en dat vooral ouderen de onderliggende motivatie voor de aanpak van gedwongen huwelijken beschouwden als ‘een wens een halt toe te roepen aan de immigratie van partners.’

Hoewel er weinig justificatie voor dit wantrouwen te vinden is in het werk van de ‘Community Liaison Unit’ (waarvan het personeel herhaaldelijk heeft benadrukt dat gedwongen huwelijken een mensenrechtenkwestie en geen immigratiekwestie zijn), blijft het toch moeilijk om het initiatief inzake gedwongen huwelijken te scheiden van het immigratiebeleid. De regelgeving die de gezinshereniging controleert is één van de voornaamste middelen geworden om het aantal mensen dat zich in het Verenigd Koninkrijk wil vestigen te reguleren – naast regels ten aanzien van asielzoekers – en immigratiewetten zijn sedert de jaren ’60 verschillende malen gewijzigd teneinde het recht om verloofden en echtgenoten het land binnen te brengen te beperken (Bhabha en Shutter, 1994). Zoals eerder vastgesteld, zijn deze beperkingen overweldigend gericht op burgers die tot etnische minderheden worden gerekend.

De verdenking dat overheden het initiatief inzake gedwongen huwelijken zouden gebruiken om een immigratieagenda na te streven, kan al dan niet gerechtvaardigd zijn; de keerzijde hiervan – dat overheden immigratiecontrole gebruiken om het ‘probleem’ van gedwongen huwelijken aan te pakken – is ongetwijfeld waar. Denemarken bijvoorbeeld, amendeerde recentelijk haar vreemdelingenwet om het onmogelijk te maken om principes van gezinshereniging te gebruiken voor het binnenbrengen van buitenlandse echtgenoten of samenwonenden wanneer één van beide jonger is dan 24 jaar.²⁴ De wetgeving is opgesteld in ‘ras’ neutrale termen en dus van toepassing op iedereen, tenzij het gaat om Unieburgers en burgers van andere Scandinavische landen. Het betreft dus potentieel ook Denen die partners uit Canada of de VS willen binnen brengen, als zowel partners uit Afrika of Azië. Maar er bestaat weinig twijfel over dat de wet bedoeld is om het voorkomen van gedwongen huwelijken te beperken, zoals wordt aangegeven in een open brief van het Ministerie van Integratie aan vrouwelijke politieke leiders in Frankrijk, België en Zweden (die kritiek hadden geleverd op de nieuwe wetgeving):

*“De amendementen moeten in de eerste plaats worden gezien als een uiting van onze wens om te verzekeren dat degenen die zich vestigen in Denemarken hiertoe de optimale gelegenheid krijgen in termen van integratie. De amendementen weerspiegelen eveneens onze intentie, gevormd op basis van o.a. dialoog met Deense immigrantenorganisaties, om het voorkomen van gedwongen huwelijken te beperken.”*²⁵

Dit is een bijzonder draconische reactie op het voorkomen van gedwongen huwelijken, dat tegelijkertijd vrouwen van etnische minderheden infantiliseert (omdat het veronderstelt dat ze zelf niet kunnen beslissen tot ze halverwege twintig zijn) en het tegelijkertijd voor hen moeilijk maakt om met een huwelijk met een buitenlandse partner in te stemmen voor ze reeds ver de leeftijd voorbij zijn van wat die partners als een huwbare leeftijd kunnen beschouwen. Een effectief minimum huwelijksleeftijd van 24 jaar voor iedereen die een buitenlandse partner zoekt, ontmoedigt de praktijk van gearrangeerde huwelijken met partners van het land van herkomst en moedigt alle inwoners van Denemarken aan om de hogere huwelijksleeftijd aan te nemen die daar als norm geldt. Hier is er een oncomfortabel element van culturele arrogantie: de veronderstelling dat het in het algemeen beter zou zijn dat alle mensen hun banden met hun landen van herkomst doorbreken en de ‘verkeerde’ preferentie voor een vroeg huwelijk opgeven.

Er zijn sporen van de Deense ‘oplossing’ in recente veranderingen in immigratieregels in het Verenigd Koninkrijk. Sinds 1 april 2003 worden burgers van het Verenigd Koninkrijk onder de 18 jaar niet langer toegelaten om binnenkomende echtgenoten ten laste te nemen. Ze kunnen nog steeds huwen op hun 16^e, maar als de partner afkomstig is van buiten de EU moeten ze twee jaar wachten vooraleer ze zijn/haar visumaanvraag

²⁴ De minimum leeftijd voor 3 juni 2000 was 18 jaar; op dat moment werden nieuwe bepalingen van kracht, die het automatisch recht op gezinshereniging voor echtgenoten tussen 18 en 25 jaar afschaft en vervangt door een discretionair recht dat onder andere afhankelijk is van het bewijs dat het huwelijk ‘undoubtedly [was] contracted at the resident person’s own desire’. De Aliens (Consolidation) Act 2002 stelt zich een beetje soepeler op wat leeftijd betreft (24 in plaats van 25), maar reduceert in belangrijke mate de reikwijdte voor afwijking. Andere elementen van de nieuwe wetgeving impliceren de vereiste dat de banden van beide echtgenoten met Denemarken sterker zijn dan hun banden met een ander land.

²⁵ Open letter to Ms Mona Sahlin, Ms Laurette Onkelinx and Ms Elisabeth Guigou, from Henriette Kjaer and Bertel Haarder, Danish Ministry of Refugee, Immigration and Integration Affairs.
<http://www.inm.dk/Index/dokumenter>.

kunnen indienen. De basis daarvoor is de jongste en meest kwetsbaren te beschermen tegen dwang, vanuit de (niet onredelijke) veronderstelling dat een achttienjarige in een betere positie is om te weerstaan aan de druk van de familie dan een meisje van zestien.²⁶ Het is minder waarschijnlijk dat families een huwelijk opdringen aan een zestienjarige wanneer er in de eerstkomende twee jaar geen vooruitzicht op gezinshereniging is. Indien ze nog steeds een jong meisje ‘overreden’ om op vroege leeftijd te huwen, dan is er meer mogelijkheid dat ze kan weerstand bieden aan de druk om de aanvraag tot toelating van haar echtgenoot te ondersteunen als de gelegenheid daartoe zich niet stelt vooraleer ze wat ouder is. Dit is een ‘regulering’ eerder dan een ‘exit’ reactie op het probleem van gedwongen huwelijken.

5. Tot slot: van exit naar ...?

Geconfronteerd met het bewijs dat significante aantallen jongeren elk jaar in ongewenste huwelijken worden gedwongen, zijn er in wezen drie dingen die publieke autoriteiten kunnen doen. Ten eerste kunnen zij *reguleren* door nieuwe wetgeving te introduceren om de praktijk te criminaliseren (dit werd nagestreefd in Frankrijk, maar werd niet als noodzakelijk beschouwd in Engeland en Wales) of door een zeer specifieke vorm van immigratiecontrole. In de meeste versies die vandaag ter discussie liggen, beoogt men het voorkomen van gedwongen huwelijken aan banden te leggen door alle huwelijken met buitenlandse partners te beperken, gewoonlijk door de leeftijd vanaf de welke de buitenlandse partner het land kan binnenkomen, te verhogen.

De reguleringsbenadering is in een aantal opzichten problematisch. Het stelt buitenlandse huwelijken valselijk gelijk aan gedwongen huwelijken en impliceert daarbij dat jongeren altijd onbereidwillige partners zijn in buitenlandse huwelijken en dat families enkel huwelijken regelen met het oog de toegang tot het Verenigd Koninkrijk te stimuleren. Indien niet letterlijk heeft het niettemin toch als effect dat het discrimineert ten opzichte van burgers van etnische minderheden. Zelfs wanneer de bepalingen worden geformuleerd in ‘ras’-neutrale termen, is het voornaamste gevolg toch het reduceren van het aantal huwelijken met partners uit Afrika of Azië. Het is ook contraproductief, omdat het ertoe neigt het niet zo latente wantrouwen in de Britse Zuid Aziatische gemeenschappen te bevestigen dat het gedwongen huwelijken-initiatief wordt geleid door een racistische immigratieagenda. Dit maakt het voor deze initiatieven bijzonder moeilijk om hun vertrouwen te verzekeren.

De tweede optie is zich te concentreren op *exit*. Dit is de voornaamste focus geweest van activiteit in Groot-Brittannië tot nu toe en kan op een bepaald niveau nauwelijks betwist worden omdat het tegemoet komt aan een dringende en onmiddellijke nood. Maar exit werkt maar tot op zekere hoogte. Het laat teveel individuen in de steek met wat zij als zien als gebrek aan keuze – want als de alternatieve keuze gaat tussen het verwerpen van een ongewenste huwelijkspartner of door de eigen familie te worden

²⁶ Ann Cryer MP, die primair verantwoordelijk is voor deze verandering, hoopte de regering te overtuigen om de leeftijd van ten laste genomen echtgenoten te verhogen, maar zegt dat dit voorstel werd geblokkeerd door de FCO. Haar initiatief hierover was deels geïnspireerd door het Deense voorbeeld, en ze gelooft dat het verhogen van de leeftijd voor zowel de ten laste nemende als ten laste genomen echtgenoten tot 21 jaar de beste oplossing zou zijn. Interview met Ann Cryer, 26 juni 2003.

verworpen (en zoals vele dit ervaren, het moeten opgeven van zijn/haar religieuze of culturele identiteit), is de kostprijs wel onmogelijk hoog. Het is te vrijblijvend om in deze context te stellen dat geen enkele beslissing kosteloos is en het helpt ook niet veel om te stellen dat families zich zo niet behoren te gedragen. Ayelet Shachar (2001: 41) bemerkt dat het ‘recht op exit’ een geval tot geval benadering aanreikt die de volledige last voor de oplossing van het conflict op het individu legt en contrasteert dit met een meer omvattend beleid dat ook de machtsrelaties aanpakt die deze individuele gevallen genereren. Hiervan zijn er sterke echo's in de huidige benadering van het probleem van gedwongen huwelijken in Groot-Brittannië.

De derde optie is *dialogoog*, of het werken met de betrokken gemeenschappen. Als een manier om de onderliggende machtsrelaties aan te pakken, moet dit grotendeels in elke lange termijn oplossing aanwezig zijn, in het bijzonder als (zoals we hebben gesuggered) de sociale druk die zowel gearrangeerde als gedwongen huwelijken bevorderen blijft voortbestaan. Er moeten veranderingen optreden in de machtsrelaties binnen families en gemeenschappen die gearrangeerde huwelijken praktiseren, zodanig dat jongeren die een huwelijkspartner weigeren niet langer het ondraaglijke gewicht van ouderlijke afkeuring hoeven te dragen en families niet langer beschaamd hoeven te zijn in hun gemeenschappen als hun jongeren blijven weigeren. Dit kan een lang proces van intergenerationele sociale verandering vereisen. Zonder een dergelijke verandering is het echter moeilijk te zien hoe het probleem van gedwongen huwelijken ten volle kan worden aangepakt. Exit werkt teveel nadat het kwaad is geschied; er moet ook iets zijn dat zich richt op de onderliggende oorzaken.

Vanuit dit gegeven is het misschien ook verrassend dat de dialoogbenadering niet centraler is komen te staan in de initiatieven tegen gedwongen huwelijken in het Verenigd Koninkrijk. Het komt uiteraard voor, namelijk in de consultaties met gemeenschappen in het overleg van de ‘Working Group on Forced Marriage.’ Het verschijnt ook in de verzachtende woorden over gearrangeerde huwelijken en wordt gereflecteerd in een aantal recente conferenties die religieuze en gemeenschapsleiders tracht te mobiliseren om de boodschap te verkondigen dat alle huwelijken moeten gebaseerd zijn op instemming.²⁷ Maar zoals we in kaart hebben gebracht, hebben de echt betekenisvolle ontwikkelingen betrekking op exit. Veel van het succesverhaal rond gedwongen huwelijken is te danken aan het in vraag stellen van een voordien overdreven eerbiedige houding voor culturele woordvoerders en door de bescherming van jongeren (en niet de bescherming van hun gemeenschappen of cultuur) als overweldigende prioriteit voorop te stellen. Tegen de achtergrond van een steeds vaker weerklinkende verwerping van ‘multiculturalisme’ – op het moment van schrijven komen het Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Nederland en Frankrijk voor de geest – lijken alternatieven die een nauwere samenwerking met de gemeenschappen of gemeenschapsleiders betekenen op weinig steun te kunnen rekenen. Als exit faalt, dan is het veel waarschijnlijker dat regulering en niet dialoog de voorkeur zal genieten.

²⁷ Zie bijvoorbeeld ‘An Insight into International Parental Child Abduction and Related Issues’, georganiseerd door de Islamic Foundation and Reunite International in Leicester, januari 2003. De Northern Domestic Violence Group, in samenwerking met eenheden als de West Yorkshire police, de Home Office en de FCO, hield conferenties in Blackburn, Londen en Bradford over kwesties inzake huiselijk geweld in de Britse Aziatische gemeenschappen.

Dit is een van die oncomfortabele momenten waar feministen die het multiculturalisme bekritisieren zichzelf in ongewenst gezelschap aantreffen. Feministen hebben voorzichtigheid en directe oppositie tegen het werken met *gemeenschapsleiders* aan de dag gelegd, met de opmerking dat dit vaak het werken met de meer conservatieve elementen in een gemeenschap betekent. Ze hebben gewoonlijk de wijze waarop noties van ‘de gemeenschap’ opereren bekritiseerd omdat ze de interne verschillen en conflicten veronachtzamen. De doelstelling is gewoonlijk het bevorderen van een meer diverse begripsvorming van elke zogenaamde gemeenschap en een bredere waaier van individuen en groepen – inclusief vrouwen en jongeren – toe te laten om ‘gemeenschaps-’ bekommernissen te articuleren. (e.g., Benhabib, 2002; Shachar, 2001) Maar gezien multiculturalisme zich in het algemeen in een defensieve positie bevindt, kunnen deze specifieke feministische bekommernissen gemakkelijk weggeveegd worden door een ruimere verwerping van culturele diversiteit. De blootstelling van autoritaire ouders en hun gemeenschapsleiders en religieuze bondgenoten, kan dan worden aangewend als deel van een meer arrogante verklaring van de ‘superieure’ normen van de meerderheidsgroep. Zoals we in deze paper hebben beargumenteerd, is exit beperkt: het is niet een optie voor iedereen; en richt zich vooral tot de effecten eerder dan oorzaken. Maar gegeven het soort van transformatie in intergenerationele machtsrelaties die noodzakelijk kunnen zijn om de oorzaken aan te pakken en de voorbehouden die (feministen en anderen) maken ten aanzien van ‘gemeenschappen’ als object van publiek beleid centraal te stellen, is er een gevaar dat regeringen dit proces zullen stilleggen via de snellere oplossing van immigratiecontrole. Scherper gesteld, men kan pogen om het probleem van gedwongen huwelijken die ze primair als een transnationaal probleem zijn gaan beschouwen te elimineren, door simpelweg transnationale huwelijken op zichzelf te elimineren.²⁸

Dit risico wordt versterkt wanneer alle meest zichtbare beleidsinitiatieven zich richten op mensen die in transcontinentale huwelijken worden gedwongen, omdat dit onvermijdelijk de associatie tussen gedwongen huwelijken en buitenlandse partners stimuleert. De daarbij vergeleken ‘hands-off’ benadering ten aanzien van in het binnenland gesloten gedwongen huwelijken, kan in overeenstemming zijn met een ‘werken met de gemeenschappen’ benadering – en daardoor de moeilijkheden die deze benadering omgeven illustreren. Oftewel kunnen ze een meer toevallige resultaat zijn van de hogere profiel actie die de staf van het FCO onderneemt dan deze van hun tegenhangers in de ‘Home Office’. Maar het effect is dat de perceptie wordt gevoed dat een huwelijk met een buitenlandse partner primair een achterpoort is voor burgerschap in het Verenigd Koninkrijk, terwijl minder bescherming wordt geboden aan mensen die in het Verenigd Koninkrijk zelf tot een huwelijk worden gedwongen. Op dit punt wordt de cirkel vicieus. Hoe meer nadruk wordt gelegd (en dit is reeds het geval in de publieke retoriek

²⁸ Daarop werd gezinspeeld in 2002, wanneer de regering haar White Paper over Immigratie en burgerschap introduceerde. Naast een aantal herzieningen van immigratieprocedures en voorstellen over burgerschapsrechten, was er ook (onder de sectie schijnhuwelijken) een oproep voor een ‘discussion to be had within those communities that continue the practice of arranged marriages as to whether more of these could be undertaken within the settled community here’ (Home Office, 2002; para 32). Bij de introductie van de paper in het Parlement, koos Home Secretary David Blunkett om dit te benadrukken door te verwijzen naar jonge vrouwen die in ongelukkige huwelijken met partners van een vreemde cultuur werden gevangen. De nadruk, op dit punt, was duidelijk op dialoog – overleg binnen de gemeenschappen – maar de boodschap was echter dat huwelijken over de continenten heen op zichzelf onwenselijk waren.

en potentieel ook in publiek beleid) op het controleren van gedwongen huwelijken door het aantal buitenlandse partners aan banden te leggen, hoe minder kans er is om allianties uit te bouwen binnen de belaagde gemeenschappen; hoe meer wantrouwen er is ten aanzien van publieke autoriteiten, hoe minder de kans er is tot iets dat ofwel exit ofwel regulatie overstijgt.

We hebben als één correctie hiervoor gesuggereerd dat het voorkomen van gedwongen huwelijken meer bedachtzaam moeten worden losgekoppeld van zaken die buitenlandse partners betreffen. We hebben ook geargumenteed dat dit meer aandacht impliceert voor de opdeling tussen gearrangeerde/gedwongen huwelijken. Het meer algemene punt is dat terwijl initiatieven die exit toelaten cruciaal zijn, ze inherent ook beperkt zijn. Ze moeten bijgevolg gecombineerd worden met andere ontwikkelingen die het proces van interne verandering binnen gemeenschappen stimuleren. Het laatste wordt door duidelijke en voorspelbare moeilijkheden omgeven. Indien de nadruk ligt op het gunstig stemmen van gemeenschapswoordvoerders om deze tegen gedwongen huwelijken te laten uitspreken, is er ook een risico dat de verzoeningspoging in een overgave uitmondt aan conservatieve normen. Indien de nadruk wordt gelegd op het subsidiëren van groepen die slachtoffers van gedwongen huwelijken helpen, dan is er weer het risico van vervreemding van de meer traditionele vertegenwoordigers van de gemeenschap. Maar deze moeilijkheden kunnen niet als reden voor inactiviteit worden aangegrepen. Ze herinneren er ons eerder aan, dat meer aandacht moet worden besteed aan de vraag wie voor een bepaalde gemeenschap spreekt, en dat meer zorg moet uitgaan naar het identificeren van representatieve stemmen die de volledige diversiteit van visies weerspiegelen.

Een interpretatie van het huidige beleid in het Verenigd Koninkrijk is dat de zeer reële moeilijkheden om dit te bereiken een voorkeur voor relatief simpele oplossingen hebben aangemoedigd van ofwel exit ofwel regulering boven de complexiteiten van de dialogische benadering. Tot dusver heeft exit het gewonnen – met enkele zeer goede resultaten. Gezien haar inherente beperkingen, is het echter waarschijnlijk dat de aandacht in toenemende mate zal verschuiven naar regulering, waarschijnlijk door toenemende beperkingen op de huwelijksleeftijd met buitenlandse partners. Als dit gebeurt, zal het grotendeels worden gezien als een verdoken vorm van immigratiecontrole. De kansen voor interne sociale verandering zullen bijgevolg alleen maar worden gereduceerd.

Literatuur

- ANWAR M. (1998), *Between Cultures: Continuity and Change in the Lives of Young Asians*, Routledge, London
- Association of Chief Police Officers, FCO, and Home Office (2002), *Dealing with Cases of Forced Marriage. Guidelines for Police*. Available at www.fco.gov.uk.
- BAROT R., BRADLEY H. & FENTON S. (eds.) (1999), *Ethnicity, Gender and Social Change*, Macmillan and St Martin's Press, Basingstoke

- BENHABIB S. (2002), *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton University Press, Princeton, NJ
- BHABHA J. & SHUTTER S. (1994), *Women's Movement: Women under Immigration, Nationality and Refugee Law*, Trentham Books, Stoke-on-Trent
- BHOPAL K. (1999), 'South Asian Women and Arranged Marriages in East London' in R. BAROT et al op cit.
- BRADBY H. (1999), 'Negotiating Marriage: Young Punjabi Women's Assessment of their Individual and Family Interests' in R. BAROT et al op cit.
- DEVEAUX M. (2000), *Cultural Pluralism and Dilemmas of Justice*, Cornell University Press, Ithaca and London
- FCO/Department of Health (2003), *Young People Facing Forced Marriage. Draft Guidelines for Social Workers*
- HOME OFFICE (2000), *A Choice by Right. The Report of the Working Group on Forced Marriage*, Home Office Communications Directorate, London. Available at www.fco.gov.uk.
- HOME OFFICE (2002), *Secure Borders, Safe Haven. Integration with Diversity in Modern Britain*. White Paper
- HOME OFFICE/FCO (2000), *Forced Marriage—The Overseas Dimension*. Available at www.fco.gov.uk.
- HOSSEIN S. (2000), 'Abduction for Forced Marriage: Rights and Remedies in Bangladesh and Pakistan', *International Family Law*, 15-24
- KUKATHAS C. (1992), 'Are There Any Cultural Rights?', *Political Theory*, 20
- KUKATHAS C. (2003), *The Liberal Archipelago: A Theory of Diversity and Freedom*, Oxford University Press, Oxford.
- MENSKI W. (1999), 'South Asian Women in Britain, Family Integrity and the Primary Purpose Rule' in R. BAROT et al op cit.
- MODOOD T., BERTHOUD R. et al (1997), *Ethnic Minorities in Britain: Diversity and Disadvantage. Fourth National Survey of Ethnic Minorities*, Policy Studies Institute, London
- OKIN S.M. (1998), 'Feminism and Multiculturalism: Some Tensions', *Ethics*, 108
- OKIN S.M. (2002), '"Mistresses of Their Own Destiny": Group Rights, Gender, and Realistic Rights of Exit', *Ethics*, 112
- PAREKH B. (2000), *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*, Palgrave Press, Basingstoke
- PHILLIPS, A (forthcoming), 'The Freedom to Decide for Oneself' in SHANLEY M. & YOUNG I.M. (eds.), *Festschrift for Carole Pateman*

- REITMAN, O (forthcoming), 'On Exit', in EISENBURG A. & SPINNER-HALEV J. (eds.) *Minorities within Minorities*, Cambridge University Press, Cambridge
- SAMAD Y. & EADE J. (2002), *Community Perceptions of Forced Marriage*, Community Liaison Unit, FCO, London. Available at www.fco.gov.uk.
- SHACHAR S. (2001), *Multicultural Jurisdictions: Cultural Differences and Women's Rights*, Cambridge University Press, Cambridge
- SOUTHALL BLACK SISTERS (2001), *Forced marriage: an abuse of human rights. One year after "A Choice by Right"*, Southall Black Sisters, London.
- SPINNER-HALEV J. (2000), *Surviving Diversity: Religion and Democratic Citizenship*, John Hopkins University Press, Baltimore/London.
- STOPES-ROE M. & COCHRANE R. (1990), *Citizens of this Country: The Asian-British*, Multilingual Matters, Clevedon
- WOMEN'S AID FEDERATION (2002), *Briefing on the Key Issues Facing Abused Women With Insecure Immigration Status to Entering the UK to Join Their Settled Partner*, www.womensaid.org.uk.

Cases

- A v J (Nullity Proceedings)* [1989] 1 FRR 110
- Hirani v Hirani* [1983] 4 F.L.R. 232
- Mahmood v Mahmood* [1993] S.L.T 589
- Mahmud v Mahmud* [1994] S.L.T. 599
- R v Ahmed Shah Moied and Others* [1986] 8 Cr. App.R. (S.)44
- R v Ghulam Rasool* [1990-91] 12 Cr. App. R (S.) 771.
- R v Sakina Bibi Khan and Mohammed Bashir* [1999] 1 CR. App. R. (S) 329
- R v Shazad, Shakeela and Iftikhar Naz* (1999) Nottingham High Court
- Re KR (A Child) (Abduction: Forcible Removal by Parents)*[1999] 2 FLR 542
- Re M Minors (Repatriated Orphans)* [2003] EWHC 852.
- Szechter v Szechter* [1971] 2 W.L.R. 170
- Singh v Kaur* [1981] 3 February 1981
- Singh v Singh* [1971] 2 All ER 828
- Sohrab v Khan* [2002] SCLR 663